

DATA ABOUT THE AUTHOR

Tirbakh Lesya Vitaliivna candidate of economic sciences, lecturer of the Department of Economics of the SHEE «Pereiaslav-Khmelnysky Hrygorii Skovoroda State Pedagogical University»
5, Chaykovskogo st., Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, 08401, Ukraine
e-mail: tirbakh.lesia@gmail.com

УДК 364.2

DOI: 10.5281/zenodo.1219814

**ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ**

**Гордей О.Д.
Пацай Б.Д.**

Предмет дослідження. Сукупність взаємозалежностей між різними елементами соціально-економічної системи країни з метою визначення пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення.

Мета роботи – обґрунтувати та визначити основні пріоритетні напрями фінансового забезпечення рівня життя населення за допомогою виявлення основних показників соціально-економічного розвитку суспільства та їх швидкості зміни при циклічному розвитку економіки.

Методи та методологія дослідження. Під час дослідження використовувалися еволюційний (вивчення основних показників, які максимально точно характеризують не тільки рівень життя населення, але й швидкість їх зміни в процесі еволюційного розвитку економіки) і системний (під час визначення ознак безперервності та адаптивності в процесі дослідження одного об'єкта) підходи, а також основні прийоми візуалізації і типологізації основних результатів дослідження. Використано пакети програм обробки аналітичних даних MS Excel, MS Visio.

Результати роботи. Циклічність розвитку соціально-економічної системи України, а також критичні негативні прояви циклів, що характеризують економічний спад, актуалізували необхідність знаходження пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення з метою його підвищення. Від вирішення цих завдань певною мірою залежить спрямованість і темпи подальших перетворень у країні, а також економічна стабільність у суспільстві. Знаходження оптимального механізму фінансового забезпечення високого рівня життя населення вимагає чітко визначеної фінансової політики, виробленої державою, в основі якої була б людина, її рівень життя, фізичне і соціальне здоров'я. Саме тому, будь-які перетворення, які так чи інакше можуть спричинити зміну рівня життя потребують системного та безперервного процесу оцінювання їх впливу, з метою мінімізації негативних впливів або максимізації позитивного ефекту на рівень життя населення.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в таких галузях наукових знань як фінанси, гроші та кредит, соціологія, галузь соціальної сфери, що дозволяє виявити пріоритетні напрями фінансового забезпечення рівня життя населення з метою його підвищення в Україні.

Висновки. Зміна у соціальній і економічній сферах супроводжується різким посиленням диференціації населення за основними соціально-економічними характеристиками: оплатою праці, забезпеченістю житлом, наявністю власного майна, грошовими заощадженнями. Стратегічно важливо передбачити у фінансовій політиці держави збільшення дохідної частини бюджету домогосподарств в цілому, так і окремо кожного його члена. Отже, пріоритетними для країни будуть напрями фінансового забезпечення рівня життя населення, які забезпечують покращення значень основних показників, таких як: ВВП, розрахований на душу населення, середня заробітна плата, середньодушові доходи, індекс споживчих цін, середня пенсія, відсоток населення із доходами, нижче прожиткового мінімуму, сукупні доходи домогосподарств через можливість забезпечення зворотного зв'язку в соціально-економічній системі (нівелювати ризики фінансових втрат населення при дії негативних чинників та підвищувати рівень життя відповідно до умов соціально-економічного розвитку країни), тобто забезпечити адаптивність даної системи до зовнішнього середовища.

Ключові слова: фінансова рівновага, ризики фінансових втрат, фінансове забезпечення, соціально-економічна система, стратегія, системний підхід, рівень життя населення.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ В УКРАИНЕ

Гордей О.Д.
Пацай Б.Д.

Предмет исследования. Совокупность взаимозависимостей между различными элементами социально-экономической системы страны с целью определения приоритетных направлений финансового обеспечения уровня жизни населения.

Цель работы - обосновать и определить основные приоритетные направления финансового обеспечения уровня жизни населения посредством выявления основных показателей социально-экономического развития общества и их скорости изменения при циклическом развитии экономики.

Методы и методология исследования. В ходе исследования использовались эволюционный (изучение основных показателей, которые максимально точно характеризуют не только уровень жизни населения, но и скорость их изменения в процессе эволюционного развития экономики) и системный (при определении признаков непрерывности и адаптивности в процессе исследования одного объекта) подходы, а также основные приемы визуализации и типологизации основных результатов исследования. Использованы пакеты программ обработки аналитических данных MS Excel, MS Visio.

Результаты работы. Цикличность развития социально-экономической системы Украины, а также критические негативные проявления циклов, характеризующие экономический спад, актуализировали необходимость нахождения приоритетных направлений финансового обеспечения уровня жизни населения с целью его повышения. От решения этих задач, в определенной степени, зависит направленность и темпы дальнейших преобразований в стране, а также экономическая стабильность в обществе. Нахождение оптимального механизма финансового обеспечения высокого уровня жизни населения требует четко определенной финансовой политики, выработанной государством, в основе которой был бы человек, его уровень жизни, физическое и социальное здоровье. Именно поэтому, любые преобразования, которые так или иначе могут повлечь изменение уровня жизни требуют системного и непрерывного процесса оценки их влияния, с целью минимизации негативных воздействий или максимизации положительного эффекта на уровень жизни населения.

Область применения результатов. Результаты исследования могут быть использованы в таких отраслях научных знаний как финансы, деньги и кредит, социология, отрасль социальной сферы, что позволяет выявить приоритетные направления финансового обеспечения уровня жизни населения с целью его повышения в Украине.

Выводы. Изменения в социальной и экономической сферах сопровождается резким усилением дифференциации населения по основным социально-экономическим характеристикам: оплатой труда, обеспеченности жильем, наличием собственного имущества, денежными сбережениями. Стратегически важно предусмотреть в финансовой политике государства увеличение доходной части бюджета домохозяйств в целом, так и отдельно каждого его члена. Итак, приоритетными для страны будут направления финансового обеспечения уровня жизни населения, которые обеспечивают улучшение значений основных показателей, таких как: ВВП, рассчитанный на душу населения, средняя заработная плата, среднедушевые доходы, индекс потребительских цен, средняя пенсия, процент населения с доходами, ниже прожиточного минимума, совокупные доходы домохозяйств из-за возможности обеспечения обратной связи в социально-экономической системе (нивелировать риски финансовых потерь населения при воздействии негативных факторов и повышать уровень жизни в соответствии с условиями социально-экономического развития страны), то есть обеспечить адаптивность данной системы к внешней среде.

Ключевые слова: финансовое равновесие, риски финансовых потерь, финансовое обеспечение, социально-экономическая система, стратегия, системный подход, уровень жизни населения.

PRIORITY DIRECTIONS OF THE FINANCIAL SUPPORT OF THE POPULATION'S LIVING STANDARDS IN UKRAINE

Hordei O.D.
Patsaj B.D.

Purpose. Set of interdependencies between various elements of the social and economic systems of the country with the purpose of determining priority directions of financial provision of the population's living standards.

Methodology. An evolutionary approach was used to study the main indicators that most accurately characterize not only the population's standard of the living, but also the rate of their change in the process of evolutionary development of the economy in the course of the research. A systematic approach was also used to determine the signs of continuity and adaptability in the process of researching a single object. The main methods of visualization and typologization of the main research results are presented. The packages of the analytical data processing software MS Excel, MS Visio are used.

Results. The cyclical development of Ukraine's social and economic systems, as well as the critical negative manifestations of the cycles that characterize the economic recession, actualized the need to find priority areas for financial provision of the population's standard of living with a view to raising it. The direction and speed of further changes in the country, as well as economic stability in society, to a certain extent depend on the solution of these tasks. Finding the optimal mechanism for financial provision of a high standard of living requires a clearly defined financial policy, which is worked out by the state, based on persons, your standard of living, physical and social health. That is why any transformations that somehow can lead to a change in the standard of living require a systematic and continuous process of assessing their impact, in order to minimize negative impacts or maximize the positive effect on the population's standard of living.

Practical implications. The results of the research can be used in such branches of scientific knowledge as finance, money and credit, sociology, social sphere, which allows identifying priority directions of financial provision of the population's standard of living with a view to raising it in Ukraine.

Conclusions. Changes in the social and economic spheres are accompanied by a sharp increase in the differentiation of the population in terms of basic social and economic characteristics: wages, housing, personal property, and money savings. It is strategically important to provide for the financial policy of the state to increase the revenue side of the budget of households as a whole, and separately each of its members. Accordingly, the priorities for the country will be the directions of financial provision of the population's standard of living, which ensure the improvement of the values of key indicators, such as: GDP per capita, average wages, per capita income, consumer price index, average pension, percentage of population with incomes, lower of the subsistence minimum, the aggregate income of households due to the possibility of providing feedback in the social and economic systems. This will eliminate the risks of financial losses to the population under the influence of negative factors and raise the standard of living in accordance with the conditions of social and economic development of the country, that is, to ensure the adaptability of this system to the external environment.

Key words: financial balance, the risks of financial loss, financial security, social and economic systems, strategy, system approach, the population's standard of living.

Вступ. Трансформаційні процеси, які можна спостерігати у фінансовій системі країни, залучають найрізноманітніші верстви населення, зокрема значні зміни відбуваються у сфері регулювання доходів, які, в першу чергу, і визначають рівень життя населення. Щодо України, то, перш за все, зменшується централізований вплив держави в цій сфері, шляхом розширення самостійності регіонів і підприємств, що спричиняє активізацію значимості ринкових регуляторів, насамперед щодо конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва та фізичних осіб.

Ступінь дослідження даної проблеми вченими. В процесі дослідження та виявлення основних пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення з метою його підвищення необхідно акцентувати увагу на працях авторів, які розробили важливі методологічні основи дослідження рівня життя, визначаючи місце категорії «рівень життя» в системі інших соціально-економічних категорій та здійснюючи аналіз деяких критеріїв рівня життя населення. Такий підхід у науковій літературі можна побачити у роботах Дж. К. Гелбрейта (1908–2006) [1, р. 82–89] та Л. Джонсона (1908–1973) [2, р. 27], в яких проведено аналіз не тільки рівня життя населення в цілому по країні, але й за регіонами, а також розглядаються теоретичні аспекти визначення якості та рівня життя населення.

Однак, в роботах відсутнє системне бачення необхідної державної політики щодо фінансового забезпечення основних пріоритетних напрямів рівня життя населення з метою його підвищення.

Предмет дослідження. Сукупність взаємозалежностей між різними елементами соціально-економічної системи країни з метою визначення пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення.

Мета роботи – обґрунтувати та визначити основні пріоритетні напрями фінансового забезпечення рівня життя населення за допомогою виявлення основних показників соціально-економічного розвитку суспільства та їх швидкості зміни при циклічному розвитку економіки.

Завдання дослідження. Мета дослідження зумовила постановку і вирішення наступних завдань:

- обґрунтувати об'єктивність розвитку соціально-економічних систем;
- виокремити рівні життя населення за пріоритетністю фінансового забезпечення;
- визначити швидкість зміни основних показників, що забезпечують оцінку рівня життя населення;
- виділити пріоритетні напрями фінансового забезпечення рівня життя населення виходячи з рівня соціально-економічного розвитку держави.

Методи та методологія дослідження. Під час дослідження використовувалися еволюційний (вивчення основних показників, які максимально точно будуть характеризувати не тільки рівень життя населення, але й швидкість їх зміни в процесі еволюційного розвитку економіки) і системний (під час визначення ознак безперервності та адаптивності в процесі дослідження одного об'єкта) підходи, а також основні прийоми візуалізації і типологізації основних результатів дослідження. Використано пакети програм обробки аналітичних даних MS Excel, MS Visio.

Постановка проблеми. Циклічність розвитку соціально-економічної системи України, а також критичні негативні прояви циклів, що характеризують економічний спад, актуалізували необхідність знаходження пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення з метою його підвищення. Знаходження оптимального механізму фінансового забезпечення високого рівня життя населення вимагає чітко визначеної фінансової політики, виробленої державою, в основі якої була б людина, її рівень життя, фізичне і соціальне здоров'я. Саме тому, будь-які перетворення, які так чи інакше можуть спричинити зміну рівня життя потребують системного та безперервного процесу оцінювання їх впливу, з метою мінімізації негативних впливів або максимізації позитивного ефекту на рівень життя населення.

Результати дослідження. Для визначення пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення необхідно здійснювати неперервний моніторинг показників, які характеризують соціально-економічний стан в державі. Ґрунтуючись на даних Державної служби статистики України, можна дати оцінку соціально-економічного становища в країні. Основними показниками, що надаються органами статистики і які необхідно використовувати в системі фінансового забезпечення рівня життя населення, є [3]:

1. Макроекономічні показники.
2. Доходи та витрати населення.
3. Витрати та ресурси домогосподарств.
4. Заробітна плата.
5. Споживчий ринок.
6. Соціальний захист.
7. Соціальне забезпечення.
8. Соціально-економічне становище регіонів України.
9. Інвестиційна та будівельна діяльність.
10. Наука та інновації.
11. Освіта.
12. Ринок праці.
13. Правопорушення.
14. Охорона здоров'я.
15. Демографічна ситуація.
16. Культура.
17. Навколишнє середовище.

Якщо спробувати виділити основні показники, які відносяться до забезпечення фінансової рівноваги та системи фінансового забезпечення рівня життя населення можна зробити висновок, що відсутній такий розподіл. Єдиний загальний висновок, який виходить із загальної оцінки великої сукупності показників є теза про те, що заробітна плата залишається основним джерелом грошових доходів для працюючого населення, а пенсії і соціальні допомоги – для непрацюючого. Так, виходячи з джерел Державної служби статистики України, можна проаналізувати динаміку [3]:

- середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності за період з початку року;
- середньомісячної заробітної плати за видами промислової діяльності;
- середньомісячної заробітної плати працівників за регіонами та розміри заборгованості;
- індексів реальної заробітної плати за регіонами;
- темпів зростання номінальної та реальної заробітної плати.

На жаль, повністю відсутній статистичний аналіз та характеристика Державного бюджету органами Державної служби статистики України.

Якщо розглядати валовий внутрішній продукт як показник розвитку людського потенціалу, який необхідно частково використовувати для оцінки рівня життя населення, необхідно пам'ятати про його обмежений вплив, оскільки його жодним чином не можна вважати точним (що враховує всі чинники) показником. Наприклад, купівля вживаного товару довгострокового користування приносить задоволення покупцеві, проте його ціна не враховується при підрахунку ВВП, адже нічого не додає до існуючих матеріальних цінностей. Так само, не зараховується робота хатніх робітниць та самозайнятих осіб, інші види робіт у власному будинку, самоосвіта хоча названі види робіт мають значний внесок у ВВП і приносять велику користь і задоволення потреб населення. Проте, оскільки вони не мають ринкової вартості, їх не включають в обсяг валового продукту. Валовий внутрішній продукт не можна вважати реальною мірою дійсного багатства, особливо якщо врахувати, що багатство країни полягає в багатстві людей.

Відповідно ВВП не дає належного уявлення про рівень життя населення також у зв'язку з тим, що він як економічний показник не відображає змін, що відбуваються в соціальних цінностях, споживчих перевагах, які, зокрема, зростають щодо якісної характеристики потреб та інтересів у процесі їх задоволення. Якщо це так, то даний показник необхідно доповнити соціальними статистичними даними або іншими фінансовими індикаторами, які допоможуть ухвалювати державні програми розвитку, враховуючи потреби людей. З одного боку, економічне зростання, саме по собі, є досить ефективним засобом боротьби з бідністю, оскільки є беззаперечною передумовою для підвищення рівня життя населення, з іншого боку, виходячи із суперечностей економічного розвитку, необхідний механізм раціонального забезпечення фінансовими ресурсами потреб та інтересів населення, з метою збереження стимулів до праці. Відсутність точної та оперативної соціальної звітності призводить до значного часового лагу, який проходить з моменту оцінки до прийняття кінцевих рішень щодо основних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення, принаймні на мінімально необхідному рівні.

Усе вищезазначене обґрунтовує об'єктивну необхідність визначення пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення в Україні з метою його підвищення, використовуючи комплексний, системний підхід, який включає одночасний контроль змін у сфері економічних, соціальних показників і змін, що відбуваються в суспільстві в процесі задоволення потреб та інтересів населення. Стійкий фінансовий розвиток та досягнення фінансової рівноваги передбачає підвищення рівня життя всього населення держави без збільшення масштабів використання існуючих природних ресурсів (рис. 1).

Наприклад, американський вчений-системотворець Дж. ван Гіг (1930–2006) розумів рівень життя населення досить невизначено, розглядаючи його як стан благополуччя [4, с. 184]. Відповідно у своїх працях, він цю категорію найчастіше пов'язував з цілями, що визначають державну політику, направлену на задоволення соціальних, економічних та інших потреб, підвищення загального добробуту населення, підтримку таких умов, у яких людина і природа могли б вести гармонійне існування [5, с. 314]. Важко не погодитися з даним твердженням, додаючи лише «... відповідно до законодавчої бази та рівня економічного розвитку країни».

Класифікація показників, що характеризують рівень життя населення, не обмежується розподілом на показники за темпами реагування на соціально-економічний стан в державі і має проводитися, на нашу думку, за наступними параметрами:

- 1) роллю у соціально-економічній політиці, які зумовлюють підвищення рівня життя населення;
- 2) за впливом на ті чи інші аспекти рівня життя;
- 3) за джерелами фінансування;
- 4) за швидкістю змін чи ефекту життєдіяльності

Процеси можна умовно поділити на декілька категорій за функціями та роллю, які вони відіграють у суспільстві. Адже рівень життя населення охоплює всі сфери суспільства і безперечно нас цікавить не тільки фінансова складова даної проблеми. Як вище було доведено, система фінансового забезпечення рівня життя населення залежить від окремих аспектів стану суспільства, які саме і визначають рівень життя. Відповідно усі показники повинні виражатись та бути пов'язаними з кількісними даними у грошовій формі.

Для оцінки матеріального стану необхідний фінансовий вираз характеристики структури грошових доходів населення та напрямів їх використання. Відповідно до статистики доходів домогосподарств, грошові доходи населення включають виплачену заробітну плату найнятих робітників (нараховану,

скореговану на зміну простроченої заборгованості), доходи осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю, пенсії, допомоги, стипендії та інші соціальні трансферти, доходи від власності у вигляді відсотків за внесками, цінними паперами, дивідендів та інші доходи. Інші доходи включають обсяг непланових грошових надходжень. Грошові доходи за вирахуванням обов'язкових платежів і внесків є наявними грошовими доходами населення. Досягнення фінансової рівноваги у чистому вигляді не можливе, але це поняття у нашому дослідженні використовується, оскільки усі суб'єкти в системі фінансового забезпечення рівня життя населення зацікавлені в її реалізації. При цьому відбувається постійний процес коригування планів з метою підвищення рівня життя населення.

Рисунок 1. Схема взаємозв'язку рівня життя населення та фінансової рівноваги держави*

* Складено автором.

Зміна у соціальній і економічній сферах супроводжується різким посиленням диференціації населення за основними соціально-економічними характеристиками: оплатою праці, забезпеченістю житлом, наявністю власного майна, грошовими заощадженнями.

Якщо говорити про укрупнені соціально-демографічні групи населення, то останніми роками, в першу чергу, виділялися такі категорії: діти, працюючі громадяни, безробітні та пенсіонери. Крім того, виділяються домогосподарства, які розподіляються на домогосподарства з однією дитиною, з двома, трьома і більше дітьми, домогосподарства без дітей, домогосподарства пенсіонерів залежно від місця проживання та інші.

Розглядаючи рівень життя населення та фінансову рівновагу, нами було виявлено безліч чинників, що характеризують обидві категорії:

I. Прямі:

1. Грошові ресурси (доходи за основним місцем роботи, додаткові доходи, життєвий стандарт, рівень матеріального забезпечення та ін.). Обсяг ВВП на душу населення, середній дохід одного громадянина на рік, загальне споживання в розрахунку на одного жителя і в постійних цінах, структура витрат за видами товарів і послуг.

2. Фінансово-економічний стан країни та території. Сума інвестицій на одного жителя, витратна частина бюджету адміністративної території, рівень заощаджень населення в Україні в цілому та регіоні.

3. Соціальне забезпечення (соціальна упевненість). Величина соціальних виплат, сукупність соціальних гарантій.

4. Рівень безробіття (зайнятість). Рівень зайнятості населення в працездатному віці, вимушена неповна зайнятість, навантаження на одну вакансію.

5. Бідність (нерівність). Частка населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум.

II. Опосередковані:

1. Рівень забезпеченості базовими потребами. Площа житла, що припадає на одну особу, вартість житла, частка власного житла, структура житлового фонду, упорядкованість житла водопроводом, каналізацією, газом.

2. Рівень освіти і науки (освіта, навчання і наука). Середній рівень освіченості економічно активного населення, кількість навчальних установ, за всіма освітянськими рівнями, забезпеченість місцями в школах, частка безграмотних серед населення старше 15 років, рівень наукових розробок.

3. Стан здоров'я. Середня тривалість життя, коефіцієнт дитячої смертності, кількість інвалідів, частка здорового населення, кількість звернень у лікарню на 1000 жителів.

4. Рівень розвитку соціальної інфраструктури (надання суспільних послуг, якість соціальної сфери). Забезпеченість соціальними фондами, легковими автомобілями на душу населення, протяжність автомобільних доріг, число телефонних апаратів, протяжність залізниць, кількість поштових службовців.

5. Демографічна ситуація. Чисельність населення за статевими групами, коефіцієнт природного приросту, індекс старіння населення, сальдо міграції.

6. Дозвілля і відпочинок (відпочинок і культура). Кількість відвідин театрів, бібліотек, кінотеатрів; співвідношення тих, хто систематично займаються спортом, до загальної чисельності населення, площі місць для відпочинку.

7. Особиста безпека (правова захищеність, цивільна безпека). Рівень злочинності, частка злочинів, скоєних неповнолітніми, ризик смертності від неприродних чинників.

Крім «прямих» показників, які безпосередньо відображають стан рівня життя населення, варто використовувати як індикаторні непрямі показники, які, до речі, в першу чергу відреагували на наближення економічних криз кінця 2008 – початку 2010 років та 2014 – 2015 років – це обсяги вантажних перевезень, споживання газу та електроенергії (якщо це не пов'язано із переоснащенням виробництва). Характерною особливістю даних показників є те, що вони не потребують використання засобів зі збору інформації і можуть надходити щоденно. Зрозуміло, що негативна динаміка даних показників неодмінно призведе до спаду промислового виробництва, скорочення робочих місць, зменшення заробітних плат, середньодушових доходів, валового внутрішнього продукту, а отже, і зниження рівня життя населення.

За значенням у системі фінансового забезпечення, можна виділити такі чотири групи показників: економічні, соціально-економічні, соціальної напруги та соціальні (рис. 2).

До першої групи входять макроекономічні показники та показники, що характеризують доходи. Це основа, яка безпосередньо впливає на рівень життя населення. Майже всі інші показники певним

чином пов'язані із даною групою показників. Вони кількісно виражають рівень життя населення. Зростання значень даних показників, як правило, супроводжується і економічним зростанням, і підвищенням інвестиційної привабливості як регіонів, так і країни, тощо.

Наступні три групи характеризують кількісний аспект рівня життя населення. А саме: друга група характеризує основні соціально-економічні показники, за допомогою яких здійснюється розподіл суспільства на групи за рівнем доходів. До них відносимо: реальний наявний дохід, реальний розмір середньої заробітної плати, реальний розмір призначеної пенсії, частка неспоживчих сукупних витрат домогосподарств, рівень безробіття.

Третя група характеризує рівень соціальної напруги в суспільстві. Показники даної групи повинні забезпечувати зворотний зв'язок з управлінням системою. Адже система повинна адекватно реагувати на деструктивні тенденції, які можуть спровокувати дестабілізацію. Як наслідок, система повинна відреагувати зміною соціальних стандартів (мінімальний прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія тощо), які безпосередньо стосуються найбільш незахищених верст населення. Ефективність роботи системи фінансового забезпечення рівня життя населення перш за все характеризується реагуванням на соціально-економічне становище, особливо в період економічної кризи.

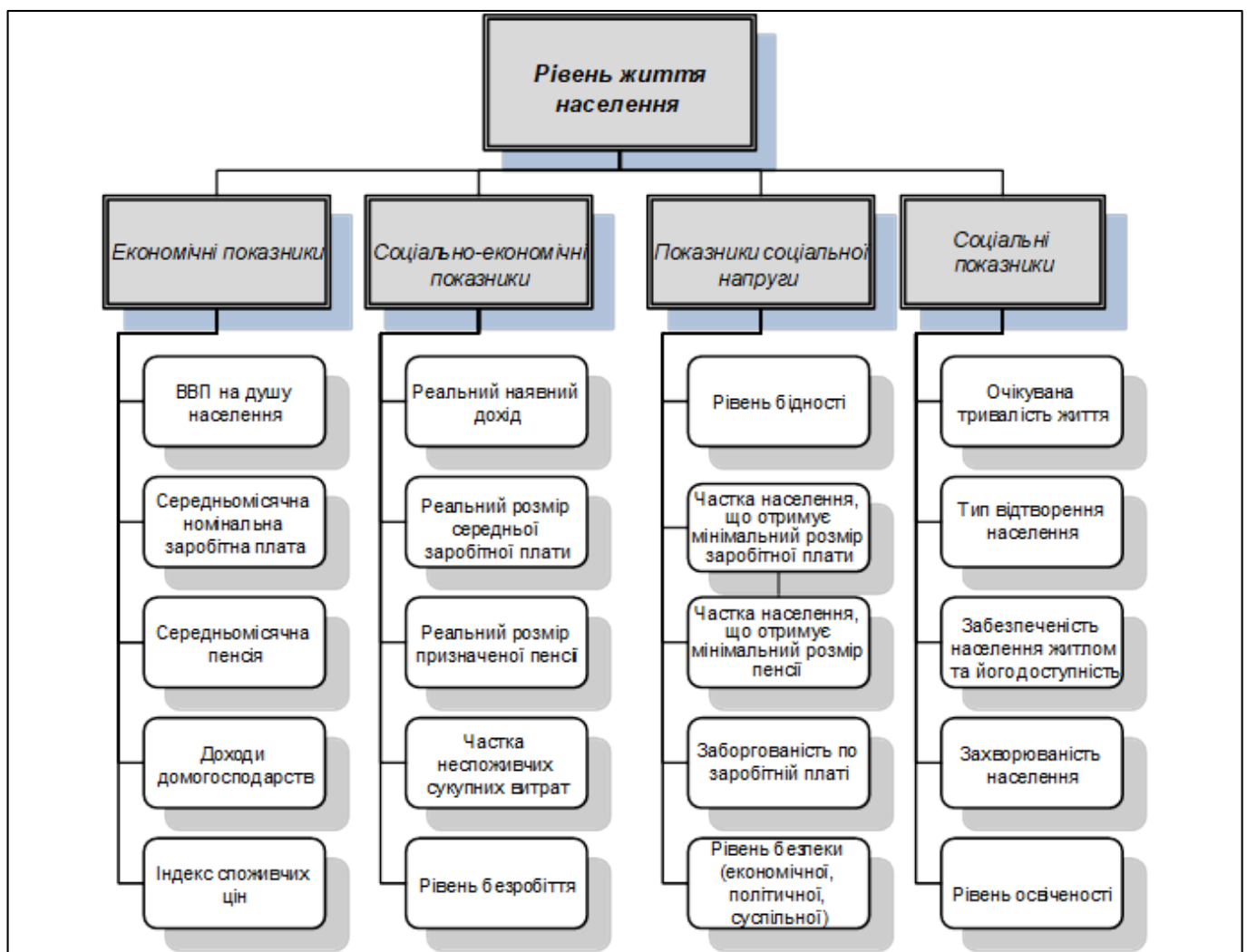

Рисунок 2. Класифікація показників рівня життя населення за змістом*

*Побудовано автором.

Четверта група соціальних показників характеризує загальний стан рівня життя населення і представлена показниками, зміна яких не приводить до швидкої зміни у рівні життя населення. Вони характеризують стан системи за відповідними напрямками: освіта, охорона здоров'я, забезпеченість соціально-побутовою інфраструктурою, охорона навколишнього середовища, тощо. Позитивні зміни даних показників можливі лише за рахунок впровадження відповідних цільових програм

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ ТА КРЕДИТ

розвитку, які розраховані на середньо- та довгострокову перспективу. Зазвичай позитивні зміни можливі не просто за рахунок збільшення фінансування, а за рахунок проведення відповідних реформ. Отже, дана група не впливає прямо на зміну рівня життя населення і не може характеризуватись видатками на кожну з категорій, адже вплив реформ на дані показники набагато більший ніж фінансової складової.

Відповідно дані показники варто враховувати при обчисленні рівня життя населення, але вони не можуть використовуватись як робочі регуляторні показники системи фінансового забезпечення рівня життя населення. Перші три групи є показниками прямої дії, тобто, наприклад, збільшення доходів удвічі є вичерпною інформацією, яка характеризує матеріальний стан домогосподарств. Збільшення доходів у сфері освіти або охорони здоров'я удвічі прямо не характеризує стан цих сфер та якість послуг, що у них надаються.

З урахуванням вищезазначеного, нами були визначені та проаналізовані основні показники, які повинні бути використані при аналізі рівня життя населення, темпи зміни показників, що характеризують рівень життя населення та ефективність його фінансового забезпечення. Їх умовно можна поділити за швидкістю реагування на зміни у середовищі на дві групи «Швидкого» та «Повільного» реагування (рис. 3).

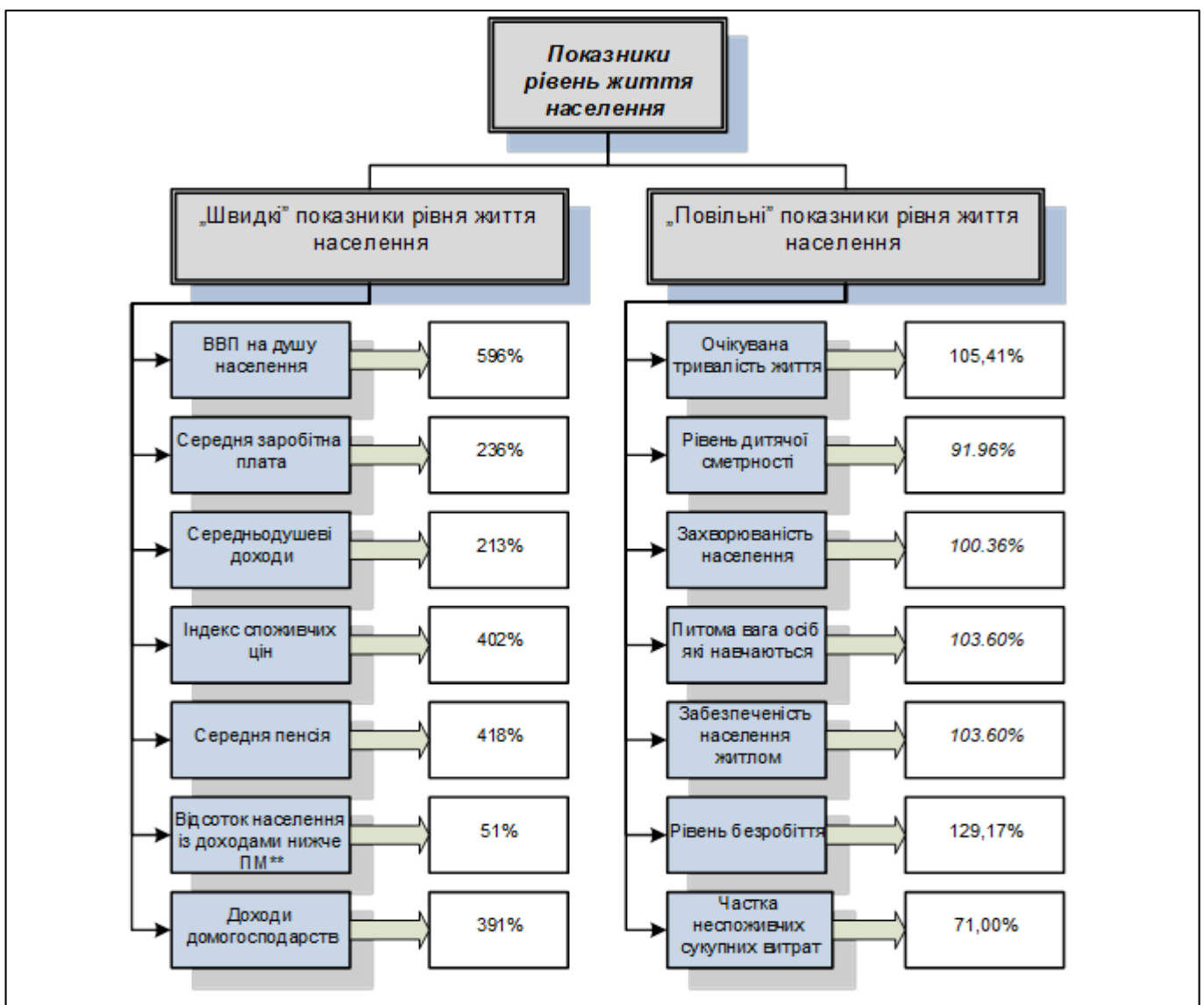

Рисунок 3. Схема динаміки зміни показників рівня життя населення за період 2005–2016 рр.*

* Побудовано автором та розраховано на основі даних Державної служби статистики України.

** Відповідно даних Державної служби статистики України з 2014 року розраховується чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими фактичного прожиткового мінімуму (2646,4 грн на одну особу в 2016 році)

Безперечно, кожен із цих показників є важливим при визначенні пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення. Відповідно нам необхідні показники, які швидко реагують на зміни у рівні життя населення, причому вони не повинні піддаватись чи прямо залежати від сезонних коливань рівня соціально-економічного розвитку країни чи певного регіону. Звичайно, не можна забезпечити постійний прямий потік статистичної інформації для оцінки швидкого реагування, але час збору і аналізу інформації необхідно скоротити максимально.

«Повільні» показники можуть характеризувати розвиток суспільства протягом тривалого часу. Для забезпечення позитивних змін явищ чи процесів, які характеризують дані показники потрібні тривалий час та ефективна соціально-економічна політика. Але дані показники відображають реальний стан рівня життя населення у відносно незмінному вигляді тривалий період часу, адже є інертними з великим часовим лагом щодо зміни стану системи. Звичайно, динаміку зміни «повільних» показників обов'язково потрібно враховувати при визначенні пріоритетних напрямів фінансового забезпечення рівня життя населення, однак для ефективного процесу необхідний аналіз кожного із проміжних показників та оцінка зміни динаміки «швидких» показників (рис. 3). Одним із «швидких» показників рівня життя населення є сукупні доходи домогосподарств, оскільки зміни, які відбуваються в соціально-економічному житті суспільства, відбиваються на загальній структурі їх доходів.

Висновки. Відтак, стратегічно важливо передбачити у фінансовій політиці держави збільшення дохідної частини бюджету домогосподарств в цілому, так і окремо кожного його члена. Отже, пріоритетними для країни будуть напрями фінансового забезпечення рівня життя населення, які забезпечують покращення значень основних показників, таких як: ВВП, розрахований на душу населення, середня заробітна плата, середньодушові доходи, індекс споживчих цін, середня пенсія, відсоток населення із доходами, нижче прожиткового мінімуму, сукупні доходи домогосподарств через можливість забезпечення зворотного зв'язку в соціально-економічній системі (нівелювати ризики фінансових втрат населення при дії негативних чинників та підвищувати рівень життя відповідно до умов соціально-економічного розвитку країни), тобто забезпечити адаптивність даної системи до зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. John Kenneth. *The Affluent Society* / Galbraith, John Kenneth [Inscribed to Joey Smallwood]. – Boston: Houghton Mifflin, 1958. – 8vo. – 368 p. – (First Ed).
2. F. David *How We Got Here: The '70s* / Frum, David. – New York: Basic Books, 2000. – 448 p.
3. Статистична інформація / Офіційна Інтернет сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Дж. ван Гиг Прикладная общая теория систем / Дж. ван Гиг ; пер. с англ. Б. Г. Сушкова, В. С. Тюхтина – М. : Мир, 1981. – 396 с. (кн. 2). Книга 2. – 1981. – 396 с.
5. Дж. ван Гиг Прикладная общая теория систем / Дж. ван Гиг ; пер. с англ. Б. Г. Сушкова, В. С. Тюхтина. – М. : Мир, 1981. – (в 2 кн). Кн. 1. – 1981. – 336 с.

References

1. John Kenneth. *The Affluent Society* / Galbraith, John Kenneth [Inscribed to Joey Smallwood]. – Boston: Houghton Mifflin, 1958. – 8vo. – 368 p. – (First Ed).
2. F. David *How We Got Here: The '70s* / Frum, David. – New York: Basic Books, 2000. – 448 p.
3. Statystychna informatsiya / Ofitsiyina Internet storinka Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Dzh. van Gig Prikladnaya obshchaya teoriya sistem / Dzh. van Gig ; per. s angl. B. G. Sushkova, V. S. Tyukhtina – M. : Mir, 1981. – 396 s. (kn. 2). Kniga 2. – 1981. – 396 s.
5. Dzh. van Gig Prikladnaya obshchaya teoriya sistem / Dzh. van Gig ; per. s angl. B. G. Sushkova, V. S. Tyukhtina. – M. : Mir, 1981. – (v 2 kn). Kn. 1. – 1981. – 336 s.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Гордей Оксана Дмитрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів
e-mail: oksana_@ukr.net

Пацай Богдан Дмитрович, кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики

e-mail: pacaj@ukr.net

Університет державної фіскальної служби України

вул. Університетська, 31, м. Ірпінь Київська обл., 08201, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Гордей Оксана Дмитриевна, доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры финансов

e-mail: oksana_@ukr.net

Пацай Богдан Дмитриевич, кандидат физико-математических наук, доцент, доцент кафедры экономической кибернетики

e-mail: pacaj@ukr.net

Университет государственной фискальной службы Украины
ул. Университетская, 31, м. Ирпень Киевская обл., 08201, Украина

DATA ABOUT THE AUTHORS

Hordei Oksana, Doctor of Economics, Professor, Professor Department of the Finance

e-mail: oksana_@ukr.net

Patsai Bogdan, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Pro-fessor, Department of Economic Cybernetics

e-mail: pacaj@ukr.net

University State Fiscal Service of Ukraine
University's street, 31, Irpin, Kyiv region, 08201, Ukraine

УДК 330.33.012:669(477)

DOI: 10.5281/zenodo.1219818

**УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПРОЦЕСАМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
ТА ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

**Горошкова Л.А.,
Волков В.П.**

У роботі проведено моделювання умов стабільного функціонування фінансової системи територіальної громади. Реформування міжбюджетних відносин є стимулом для місцевих громад ефективніше формувати дохідну частину бюджету з подальшим переходом на самозабезпечення та більш раціональне планування своїх видатків, що у майбутні фінансові періоди дозволять зробити територіальні громади економічно та фінансово спроможними. Показано, що унаслідок прийняття змін до Податкового кодексу України та Бюджетного кодексу України суттєво розширені фінансові можливості місцевого самоврядування. На сьогодні держава здійснює суттєву фінансову підтримку процесу децентралізації. Доведено, що фінансова підтримка реформ адміністративно-територіального устрою України не повинна перетворитись на перерозподіл коштів Державного бюджету на користь окремих територіальних громад та їх об'єднань. Тобто кінцевою метою реформ повинно стати створення фінансово спроможних і самодостатніх територіальних громад..

В роботі проведено моделювання етапів та умов забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Доведено, що необхідно виокремити три стадії: 1) мінімізація збитків, досягнення беззбитковості та формування умов самодостатності у фінансовому забезпеченні; 2) досягнення прибутковості та рентабельності; 3) досягнення рівня фінансової стійкості, достатнього для сталого розвитку територій.

Доведено, що найбільшу фінансову допомогу з боку держави територіальні громади потребують на перших двох стадіях. У зв'язку з цим, запропоновано на перших двох стадіях планувати експоненційне зростання обсягів державної підтримки. На третій стадії, залишається необхідною потреба у зовнішньому фінансуванні з боку держави. Але на цьому етапі більшість територій вже повинна знаходитись на тому рівні фінансової стійкості, на якому більшу частину її прибутковості і рентабельності можливо забезпечити за рахунок внутрішньогалузевих ресурсів та можливостей. Доведено, що на третій стадії, зникає необхідність стрімкого зростання видатків, їх можливо зафіксувати на певному достатньому для підтримки сталого розвитку рівні. Таку ситуацію найкраще можливо описати логістичною кривою.

Ключові слова: територіальна громада, бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, бюджетна політика, стабільний розвиток